

Inimõiguste Instituut

**Teavitusprojekt
“Inimõiguste kaitse ja õpetamine”
Lõppraport**

**Hill&Knowlton
Detsember 2002**

Teavitusprojekti “Inimõiguste kaitse ja õpetamine” lõppraport

ÜRO on kuulutanud välja inimõiguste õpetamise kümneaastaku (1995-2004). Selle raames viis Inimõiguste Instituut ellu teavitusprojekti “Inimõiguste kaitse ja õpetamine”

Hill&Knowlton Eesti osales projektis peamiselt meediatoetuse korraldajana. Tulenevalt Hill&Knowltoni ja Inimõiguste Instituudi vahel sõlmitud lepingust oli projekti ajavahemikuks oktoobri lõpp - detsembri algus 2002. Projekti edukaks elluviimiseks koostas Hill&Knowlton meediatoetuskava.

I Meediatoetuskava eesmärgid

Meediatoetusprogrammi eesmärgiks oli:

- teadvustada Eesti laiemale avalikkusele inimõiguste temaatikat
- teadvustada inimõiguste rolli ühiskonna elu kujundamisel luues seega pinnase üldise õigusteadlikkuse kasvuks
- tekitada avalikku diskussiooni inimõiguste ning Eesti tulevikuarengute ümber
- tagada avaliku toetuse ja tähelepanu näol soodne keskkond seminari “Inimõiguste õpetamine Eestis” läbiviimiseks.

II Ajakava

Kogu projekt viidi ellu kahes etapis.

1. Eelkampania (november). Esimese etapi põhisündmusteks oli õigusasjatundjate ümarlaud “Õigusabi kättesaadavusest Eestis” ja inimõiguste õpetamist puudutavad eelseminarid Tartus ja Kohtla-Järvel.
2. Teise etapi keskseks sündmuseks oli 5-6 detsembril rahvusraamatukogus toimunud seminar “Inimõiguste õpetamine Eestis” ja rahvusvaheline inimõiguste päev, 10. detsember, mis on ühtlasi ka Inimõiguste Instituudi asutamise päev.

Tulenevalt sellest langes meediatoetuskava ajaline pööraskus peamiselt novembri teise poole. Esimese kampaniaosa kommunikatsiooni pöörisk oli suunatud laiemale avalikkusele, samuti poliitikutele ning meediale, teine kampaniaosa keskendus lisaks avalikkusele ja meediale ka ajaloo- ja ühiskonnaõpetuse õpetajatele.

III Projekti juhtimine

Projekti põhikoordinaatoriks ja peamiseks kontaktiks Hill&Knowltonile oli Inimõiguste Instituut (kontaktisik Merle Haruoja). Esimeses etapis tegi Hill&Knowlton meediatoetuskava elluviimiseks koostööd ka SA-ga Eesti Õiguskeskus (kontaktisik Ülo Siivelt) ja Haridusministeeriumi valitsusalas oleva Riikliku Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskusega (kontaktisik: Mare Oja)

Hill&Knowltoni projektimeeskonda kuulusid strateegiline konsultant Peep Mühls, projektijuht Kristel Peikel ja assistent Tuuli Sokmann.

IV Tegevused

Hill&Knowltoni peamiseks tegevuseks olid meediatoetuskava koostamine ja elluviimine. Samuti ümarlaua korraldamine Tallinnas ning eelseminaride korraldamine Tartus ja Kohtla-Järvel. Valmis ka inimõiguste teemaline telesaade "Punane tuba" (ETV).

Projekti käigus viidi ellu järgmised tegevused:

- Sihtmeedia andmebaasi koostamine
- Tegevuskava ja meediaplaani koostamine
- Kõneisikute kaardistamine
- Kontaktid kõneisikutega
- Sõnumite koostamine
- Kontaktide vahendamine sihtmeediale
- Taustmaterjalide koostamine ja vahendamine sihtmeediale
- Suhtlemine sihtmeediaga, sh ETV temaatiliste saadete-intervjuu koordineerimine (eriti saade "Punane tuba", mis valmis täielikult H&K ja ETV koostöös)
- Pressiteadete ja pressikutsete koostamine ja edastamine meediale
- Monitooringu koostamine ja analüüs
- Ümarlaud "Õigusabi kättesaadavusest Eestis" (teema valik, kontseptsiooni koostamine, eelsuhtlus ümarlaval osalejatega- kutsed, ajakava jms, organisatoorsed küsimused, stenogrammi koostamine)
- Tartus ja Kohtla-Järvel toimunud eelseminaride ettevalmistus (kõneisikute leidmine ja kooskõlastamine, organisatoorsed küsimused, suhtlemine meediaga)
- Osalemine teavitusprojekti raames elluviidud üritustel (ümarlaud "Õigusabi kättesaadavusest Eestis, inimõiguste õpetamise eelseminar Tartus, rahvusraamatukogus toimunud seminar "Inimõiguste õpetamine Eestis").

Ümarlaua "Õigusabi kättesaadavusest Eestis" stenogramm on ära toodud lõppraporti lisas 1.

Lõppraportile on lisatud ka ümarlaua ning eelseminaride ajakavad.

V Hinnang

Kõik kommunikatsioonistrateegias ettenähtud tegevused said projekti käigus elluviidud, kõige tagasihoidlikumaks jäi arvamused artiklitega seonduv, kuid selle korvavad (isegi mitme kordselt) vägagi õnnestunud temaatilised teleprojektid (saated).

Meediatoetusplaani ladusat elluviimist raskendas mingil määral teemavaldkonna lai ulatus ja erinevate nüansside rohkus. Samuti kõneisikute raske kättesaadavus nende tiheda töögraafiku tõttu.

Saavutatud meediakajastusega võib rahul olla. Meediakajastus oli peamiselt seotud inimõigustega temaatikaga seotud tähtpäevade tähistamisega. Eriti tahaks välja tuua koostöö ETV-ga saate "Punane tuba" ettevalmistamisel, kus saate teemaks oli inimõiguste temaatika.

Hill&Knowlton koostas kogu projekti lõikes inimõiguste temaatikat sisaldava meediamonitooringu ning esitas selle Inimõiguste Instituudile.

Lõppraporti koostas:

Kristel Peikel

Hill & Knowlton Eesti AS

+372 6 112 450

LISA 1

Ümarlaud "Õigusabi kättesaadavusest Eestis" - stenogramm

Aeg: 21. novembril 2002
Koht: TÜ Õigusinstituut (Tallinn, Kaarli pst 3)

Ümarlaura juhataja: Ülo Siivelt (SA Eesti Õiguskeskus)

Protokollis: Tuuli Sokmann (Hill&Knowlton)

Algus: kell 10.00
Lõpp: kell 13.10

Ümarlauast võtsid osa:

1. Mihkel Oviir- Õiguskantsleri asetäitja-nõunik
2. Jüri Ilvest- Riigikohtu kriminaalkolleegiumi esimees
3. Virgo Saarmets- Justiitsministeerium, nõunik
4. Kaido Kolk- Eesti Patsientide Nõukoja juhatuse liige, riigiprokurör
5. Ain Alvin- vandeadvokaat
6. Ingeri Luik- SA Eesti Õiguskeskus, juriidiline konsultant
8. Avo Üprus- EELK Peeteli koguduse õpetaja
7. Merle Haruoja- Eesti Inimõiguste Instituut
8. Kertu Ruus- Postimees/Foorum, ajakirjanik

I Sõna tervituseks: Merle Haruoja

Sellel kevadel pakkusime Ameerika Ühendriikide Saatkonnale välja sellise projekti, mille sisuks oli korraldada Eestis inimõiguste õpetamise ja kaitsmise meediakampaania ja selle raames ka seminar. Seminari toimumise ajaks määrati päris aasta algul juhatuse koosolekul 5.-6. detsember. Projekti raames toimub meil kolm väiksemat ümarlauda enne seminari: Tallinnas, Tartus ja Kohtla-Järvel, peamiselt inimõiguste õpetamise teemal. Tallinna teema valisime õigusteenuse ja õigusteabe kättesaadavuse kohapealt sellepärast, et tegelikult õigusabi kättesaadavus Eestis on aastatega isegi halvenenud, elu on seda näidanud. Ja erinevate ummikkaasuste põhjal võin ka öelda seda, et inimestel usk ja lootus on kadunud, eriti pikaaegsetes kaasustes. Suure seminari teema on selles mõttes oluline, et Eestil ole siamaani veel ühtegi üritust inimõiguste teemal olnud ja kuna ÜRO on välja kuulutanud inimõiguste õpetamise kümneaastaku, see on siis 1995-2004, siis selles raames on see Eesti esimene üritus. Partneriks on meil sellel üritusel Haridusministeerium ja UNESCO. Ja kuna 10. detsember on inimõiguste päev, siis langeb ta ka sellega kokku. 10. detsembril 1992 asutati lugupeetud President Lennart Meri algatusel ka meie instituut. Kõik need tähtpäevad on selle projektiga seotud.

II Moderaator: Olen teid ära järjestanud, igaüks saab sõna 5-7 minutit, kus te saaksite keskenduda järgnevatele teemadele:

1. **Õigusabi kättesaadavus**, selle hetkeseis ja võib olla vastate ka küsimusele, kuidas peaks olema õigusabi kättesaadavus korraldatud Eestis.
2. **Õigusteabe kättesaadavus** ehk siis kodanike informeeritus. Ja jällegi küsimus, kuidas peaks olema korraldatud õigusteabe kättesaadavus.

3. Regulatsiooni külg ehk õigusteenuse seaduse eelnõu, selle hetkeseis – mul on heameel näha siin ka selle eelnõu autorit. Eelnõu on praegu Riigikogus menetluses ja peaks rääkima sellel teemal, kas ja kuidas parandab see õigusabi kättesaadavust eelkõige kodaniku jaoks

III OSALEJATE SÕNAVÕTUD

1. Mihkel Oviir

Kõigepealt ma peaks ütlema, et ma ei hakka siin pikalt keskenduma õigusabi filosoofilistele tagamaadele, ei hakka pikalt rääkima tema põhiseaduslikku olemust ja kohta, võib ainult niimoodi öelda, et õigusabi puhul on tegemist teatud nõ. võrdsuse paradoksiga. Et saada kuskil võrdsust, peame oleme ebavõrdsed ehk me eelkõige räägime ju tegelikult riigi poolt antavast tasuta õigusabist. Ma tootsin selle teema eraldi välja. Meil ei ole tõenäoliselt mõtet rääkida praegu siin praegu toimivast õigusabi süsteemist, mis meil toimib läbi advokatuuri ja õigusbüroode, sest ma usun, et me oleme suhteliselt üksmeelsed selles mõttes, et kõige teravam probleem on praegusel juhul vähekindlustatud inimestele õigusabi saamisel. Ja selles mõttes Õiguskantsleri ametkonnas käib iga päev inimesi, kelle põhiküsimus on selles, et nendel ei ole võimalik saada õigusabi, et oma õigusi ja vabadusi kaitsta, kusjuures nendel puuduvad materiaalsed vahendid, et seda õiguste ja vabaduste kaitset advokatuuriteenusena osta. Siin on tegelikult üksainus väljapääs, mis tähendab seda, et meil peaks olema **tegelikult** toimiv õigusabi süsteem. Ta ei tohi piirduda ainult kriminaalasjadega. See puudutab eelkõige tsiviilsuhteid ja teatud määral ka haldussuhteid. Ma ei räägi isegi seda, et me oleme võtnud taolised kohustused Euroopa Liidu ees, et oleme võtnud taolised kohustused Euroopa Nõukogu ees, seda teha, ja tagada EL liikmesriikide kodanikele ka teatud õigused Eestis. Kui see liitumisprotsess jõuab teatud faasi, siis ta eeldab, et see protsess oleks paika pandud. Võrdsuse paradoks on tegelikult selles, et me tahaksime, et protsessis ju tegelikult kõneleksid võrdsete suurustega kahurid. Et see võrdsus ja võrdne kohtlemine ei saaks tekkida olenevalt inimese rahakoti suurusest jne. Võttes ära ühelt osalt teatud vahendid me anname teisele osale juurde, et nad saaksid olla protsessis võrdsed ja samal ajal kaitsta reaalselt oma õigusi ja vabadusi. See ongi tegelikult kogu küsimus. See saab olema ainult tegusa õigusabi süsteemi näol, teistmoodi seda lahendada ei ole võimalik. Igasugused muud spekulatsioonid - nt tudengid annavad õigusabi, sotsiaaltöötajad, riigiametnikud võiksid ja peaksid andma õigusabi jne – see on püüd leida momendi leevendust, ta ei saa olemuslikult seda küsimust lahendada. Olemuslik küsimuse lahendamise võimalus on eelkõige see, mis puudutab finantse – st riik peab leidma raha inimestele tasuta õigusabi andmiseks. Teiseks see, mis puudutab organisatsiooni. Organisatsiooni puhul on meil tegelikult olemas ainult kaks võimalust. Riik võib oma avalik õiguslikku funktsiooni täita vahetult: ütleb, et loob oma õigusabibüroode võrgu ja läbi selle hakatakse inimestele andma õigusabi nende ja nende tingimuste juures. Või ta delegeerib funktsiooni eraõiguslikule isikule, kes peab tegutsema riigi egiidi ja riigi kontrolli all. Siin ei ole ühtset reeglit. Kunagi

diskuteerisime, kuidas hakkab tööle sisuliselt eraõiguslike kohtutäiturite süsteem. Riik andis teatud funktsioonid üle. Mina ütlen, et vaatama nendele hädadele ja puudustele ta on hakanud edukalt tööle. Pigem on küsimus selles, et neid tuleb pidurdada, mitte ei tule nagu siamaani kohtutäiturite puhul anda piitsaga ja süüdistada, et nad on väga vähe tegusad, et nad ei viitsi täita jne. Üks tingimus kehtib siinjuures: väga täpne riiklik kontroll. Riik määrab selles süsteemis väga palju parameetreid. Tegelikult riigi poolt antava õigusabi süsteem on täpselt samadel põhimõtetel. Ka see antakse üle praegu olemasolevale advokatuurile, mis tähendab tema täpsemat reglementeeritust (ta ei saa välja kujuneda puhtalt turusuhete kaudu), või kas sellega tegelevad olemasolevad õigusbürood.

Maailmas on olemas erinevaid süsteeme. Ei ole olemas ühte tõde. Meeldib Soome süsteem. Soomes on loodud riiklik õigusabi vähekindlustatud, isikutele ja Soomes on 220 inimest, kes seda annavad. Inimene saab ise valida, kas läheb eraõiguslikku advokatuuri või riiklikku õigusabisüsteemi. Kusjuures Õigusabisüsteemis on täpselt määratud, keda, kuidas ja mil määral riik toetab. Isik esitab tuludeklaratsiooni, andmed majandusliku seisundi kohta ja siis määratakse protsent, mille ulatuses isik saab abi. Kui me ei tee täiendavat riiklikku institutsiooni, tekib küsimus advokatuuri ja õigusbüroode omavahelistes suhetes. Minule on ametkondlikult kõige murettekitavam see, et asi seni lahendamata. Riigikogule esitati möödunud aasta septembris vastav seaduse eelnõu, mis seda küsimus reguleerib. Järgmise aasta eelarve rong on läinud. Et saada ülejäämise aasta eelarvest vahendeid, peaks seadus olema vastu võetud aprillikuus. Arvestades praegust olukorda (valimiste eelne periood.), kui praegune parlamendi koosseis ei võta seadust vastu, ei näe võimalust seda süsteemi rakendada ka ülejäämisel aastal. Küsimused tekivad seoses EL-ga liitumisel, kus meil tekivad teatud kohustused. Üks on põhiseaduslik väärtus, riik peab tagama tasuta õigusabi, seda vaja kiiresti ja efektiivselt lahendada ja tuleb tagada mõningad alternatiivid. So. ühest küljest poliitilise tahte, teisest küljest õiguspoliitika ja ratsionaalse mõtlemise küsimus. Aitäh.

2. Jüri Ilvest

Riigikohtul selles küsimuses ametlikku seisukohta ei ole. Riigikohus väljendab seisukohti kohtuotsuste kaudu, Riigikohtu üldkogu ei ole seda küsimust arutanud. Võin väljendada enda seisukohta ja mõttekilde, mis kolleegidega läbi arutatud.

Teema on äärmiselt lai. Nõus, et kõnelema peavad võrdse kaliibriga relvad. Kui me üldse räägime mõistetest õigus ja õiglus ja nende kaitseks mõeldud mingisugusest riiklikust formatsioonist ehk siis kohtusüsteemist, siis ausa kohtupidamise eelduseks on, et isikuid koheldakse seal võrdselt. Ei saa olla võrdsed need, kus üks pool esindab oma huvisid ise ja teisel on võimalus kasutada meie tugevamaid juriste. Seda eriti Eesti praeguses olukorras, kus galopeeriv õigusloome toodab tohutul hulgal mitte just kõige kvaliteetsemaid seadusi, isegi kvalifitseeritud juristidel on raske nendes seadustes orienteeruda. See nõue – et peame tagama isikutele õigusabi – tuleneb ka Euroopa Inimõiguste Konventsioonist ja mitmetest konventsioonidest, millega Eesti ühinenud. Ühest küljest on Eesti sellega toime tulnud – meil on loodud eraõigusliku isikuna sõltumatu advokatuur. Siin käivad aga

vaidlused. Maailmas olemas selline praktika, et öeldakse, et selleks, et õigussüsteem saaks häireteta funktsioneerida peaks 1 kohtuniku kohta olema 3 advokaadi kohta. Mul pole päris täpseid andmeid Eesti kohta, arvatavalt on meil 450 advokaadi kohta, kohtunikke u. 250. Peab arvestama, et kõik pole protsessiadvokaadid, vaid tegelevad teiste küsimustega. Kui me peame suhet 3:1 õigeks, siis see suhe Eestis on täna väga tagasihoidlik. See on asja üks külg. St. seda, et E-s on loodud süsteem, mis peaks olema võimeline ja nähtavasti ongi võimeline osutama isikutele kvalifitseeritud õigusabi. Aga sellest hoolimata minu nägemist mööda on õigusabi olukord Eestis tegelikult vähemalt ebarahuldav, et mitte öelda halb. Selle küsimuse teine pool seisneb ju rahas. Selge see, et eraõiguslik isik teenib endale igapäevast leiba ja selge see, see et ta tahab raha saada. Teisiti ei saagi olla. Aga see taks, mida see isik tahab saada, käib tänases Eestis suurele osale inimestest üle jõu. Nad ei ole suutelised täies osas ise tasuma oma õigusabi kulude eest ja siit tulebki see täiend siia ette ehk "tasuta õigusabi". **Ausalt öeldes tasuta õigusabi täna Eestis olemas ei ole.** On küll mõningates seadustes selliseid sätteid. (Nt kriminaalmenetluses on selge, et kui isikul ei ole kokkulepet kaitsjaga, aga ta soovib seda, siis määratakse talle kaitsja riigi poolt, kohtu poolt. Mis tähendab et talle antakse võlgu, mis tähendab seda, et riik on kehtestanud vastavad taksid ja advokaat saab tasutud nende ajapunktide alusel. Aga mis on tore jaanalinumäng selles mõttes, et võib ju tunduda, et oleme täitnud selle kohustuse ja andnud isikule tasuta õigusabi. Isik on alguses nõ. "paksult rahul", riik teeb ka näo, et on rahul, advokaat teeb ka näo et on rahul, kuigi on üldteada, et riigi poolt makstavad summad on kordselt väiksemad kui kokkuleppel advokaadiga makstavad summad. Tõde selgub siis, kui tehtud kohtuotsus, kohtuotsuses mõistetakse isikult, kes on õigusabi saanud, see summa välja. St. seda, et tegelikult anti võlgu, mitte tasuta õigusabi. See ei ole normaalne olukord ja ei tohiks niiviisi olla. Väljapääsuteed? Raske öelda. Selge see, et vaja on seadust, mis reguleeriks neid küsimusi, eelkõige seda valdkonda, kuidas panna paika kriteeriumid, mille alusel määrata, kes saavad tasuta õigusabi ja kes mitte. Seda on kaunis keerukas olnud teha. Minu teada ei ole need kriteeriumid tänaseni täpselt paigas. Teine küsimus selles, et iga tasuta ja odav asi on niisugune, mida kiputakse kuritarvitama ja üle tarvitama. /Koorega kohvi näide kodus ja külas – tasuta asja pannakse korralik lonks/. Kindlasti on ka isikuid, kes kuritarvitavad õigusabi nõudmisega, kes naudivad, nii nagu mõni kirjandusteost või filmi, naudivad kohtuskäimist ja iga viimase kui asja püüavad viia kohtusse, see on neile meelelahutus. Kui neile tuleb kätte tasuta õigusabi, siis seda rohkem nad seal käima hakkavad. **Tuleb luua selge regulatsioon, kellele, millises ulatuses ja kui palju seda õigusabi vaja on.** Sellega õigusteenuse seaduse eelnõu tegeleb, kahjuks ei ole ma eelnõusse süvenenud. Küll aga võin lõpetuseks öelda, et hiljuti olin Brüsselis samateemalisel konverentsil, kus Euroopa ekspertid rääkisid samadel teemadel. Nende puhul on asi natuke parem, st tasuta õigusabisüsteemid on loodud, funktsioneerivad nii hästi-halvasti kui nad funktsioneerivad, kuid siiski mingisugune süsteem on olemas. Mis mulle jäi kõrvu ja millega sügavalt nõustun – öeldakse küll, et so. riigi kohustus, aga vaevalt et ükski riik seda kohustust täies mahus välja kannatab. Raha ei ole kunagi lõpmatult. Suurbritannias näiteks on viimased 6-7 aastat olnud

kasutusel selline süsteem, et tasuta õigusabi osutavad advokaadid, kellele maksab riik. Põhimõte “no win – no fee või “no win – no pay”, mis tähenda, et kui riik määrab advokaadi kaitsma, siis ta on kohustatud tegema kõik temast oleneva, et klienti teenindada, aga kui ta protsessi ei võida, ütleb riik, et oled kehvasti teenindanud ja me sulle ei maksa. St et ta töötab ka tasuta ja see langeb tema enda õlgadele. Võite kolm korda arvata, millises vaimustuses Suurbritannia advokaadid sellest süsteemist on. Aga näide oli toodud selleks, et näidata, et ka Eestist oluliselt rikkam riik ei kannata sellist koormust üksi välja. Seetõttu on ka teisi vahendeid ja – M. Oviiri täienduseks praegu – nii huvitav kui see ka ei ole, Itaalias, Hispaanias on mindud sellele süsteemile tagasi, mis kunagi oli NSVL-s, kus sotsiaaltöötajad, prokurörid, Hispaanias isegi kohtunikud, omavad vastuvõtuaega ja annavad kodanikele õigusabi, nad teevad seda oma palga eest, lisatasu ei saa. Nii, et süsteeme on mitmesuguseid, kõik keerlevad põhipunkti ümber: raha. **Meil on inimesi, kes on võimelised õigusabi andma. Küsimus on selles, kuidas selgitada välja, kellel ei ole piisavalt raha, millises ulatuses riik peab talle maksma ja rakendada ka paralleelne süsteem, mis ei tugine ainult eraõiguslikul advokatuuril, vaid ka riigi advokatuuril.**

3. Ain Alvin

Toon näite Suurbritanniast, kus vangile ei võimaldatud juurdepääsu advokaadile kaebuse esitamiseks vangivalvuri vastu, kuivõrd see eeldas seaduse kohaselt vanglaametniku loa olemasolu. Ehk teiste sõnadega – tal takistati juurdepääsu õigusemõistmisele tsiviilnõude esitamiseks vangla vastu, kuna see oli seaduse alusel piiratud vanglaametniku suvaga ehk loaga, mida talle ei võimaldatud. Euroopa Kohus leidis selles lahendis, et juurdepääs õigusemõistmisele selles kontekstis on ikkagi inimõigus ja laiendas sellele kohtulahendi. See kohtulahend on väga kuulus, selles on ära toodud ka õigusemõistmisele toodud muud nõuded, see peab olema kvaliteetne, tõhus. Küll aga nimetatud inimõigus ei ole absoluutne ja sellest mitteabsoluutsusest tegelikkuses tuleneb asjaolu, et ta saab olla piiratud, kuid piiratud mis mõttes? Piiratud esiteks sellega, et on olemas menetlusnormid. Menetlusnormidest kõige rohkem on takistusena tuntud õigusemõistmisele või piiranguna õigusemõistmisele nt. aegumine, piirang on nt. loa olemasolu (Eestis nt. loa olemasolu Riigikohtusse pöördumiseks), see on piiratud fiskaalsete argumentidega. Väga palju maailmas piiratakse seda viisil, et kui on vähetähtis asi, ei allutata kohtule, ka meil tegelikult tsiviilnõude esitamiseks alammäär olemas. See on piiratud muude võrdlemisi pragmaatiliste asjaoludega (kohtu suvast tingitud, ametniku suvast tingitud). Aga muuhulgas on ta piiratud ka sellega, kas isikul on võimalus kasutada õigusabi, kas tal on juurdepääs õigusabile. Minu arvates riigil on õigus (ja kohustus) kehtestada see kord, ja see kohustus tuleneb kohustusest aidata kodanikku (ja võibolla ka välismaalast) puuduse korral. Kuidas ta selle korra kehtestab, need võimalused on riigist endast tingitud. Oli hea näide Suurbritanniast, siiski sellele vastu nimetaksin, et siiski eraldab Suurbritannia protsessi tasakaalustamiseks nii advokaatidele kui ka kodanikele, kes seda õigusabi osutavad muudel alustel u. 1,5 miljardi krooni ulatuses raha, et õigusemõistmise kvaliteet oleks tagatud. Seal ei lähtuta

niivõrd inimeste õigusest õigusabile, kuivõrd just nimelt protsessi kvaliteedist, mis hoiab kokku teiselt poolt jällegi riiklike vahendeid, kuivõrd õigusemõistmine toimub kiiremini ja viisil, mis võrdlemisi reguleeritud (isegi kasut lihtmenetlusi sellistel puhkudel, sõltuvalt asjaoludest). Selline piirang juurdepääsuks õigusabile ei tulene mitte inimeste õiguste piiramisest, vaid sellest, et riigil on selleks õigus piirata oma vahenditest tulenevalt sellise õiguse kättesaadavust.

Katse läbi olemasoleva õigusteenuse seaduse reguleerida õigusabi kättesaadavus on põhjendatud ja õige. **Advokatuur ei heida ette õigusteenuse seadusele seda, et seal oleks õigusabi kättesaadavus (eriti vähekindlustatud inimestele) ala- või ülereguleeritud. Meie etteheide seadusele on see, et seal ei ole reguleeritud ÕIGUSTEENUST.** Meie nägemust mööda õigusteenuse mittereguleerimine Õigusseaduses, paneb Eesti advokaadid ja ka teised õigusnõustaja (sh notarid, õigusbüroode nõustajad) olukorda, kus nad on EL ukselekooputamise staadiumis pandud ebavõrdsesse olukorda meie kolleegidega EL-s, kus õigusteenus on reguleeritud. Õigusteenuse seadus reguleerib õigusteenust negatiivses vormis, ehk teatab, mis ei ole õigusteenus ja ei kinnita positiivselt, mis on tegelikkuses õigusteenus. Sellest puudusest tulenevalt me ei tea täpselt, kust läheb multidistsiplinaarsus õigusteenuse osutamisel. Kas nt raamatupidamisteenuse osutamine on õigusabi osutamine, mis peab vastama teatud standardile, mis peab olema kvaliteetne, kodanikule kättesaadav, kas nt audiitorteenus, mis teatud juhtudel on kohust, kas on õigusabi (väidan, et on), kas maamõõtjate teenus (kui täidavad dokumente, abistavad inimesed jne), kas see on õigusabi (väidan, et on). Kitsam valdkond sellest samast probleemist: selline õigusabi ei ole meie poolt ka täna vaadeldud nn tasuta õigusabi, ma ei pea seda tasuta õigusabiks. Riik ei pea andma selles kontekstis tasuta õigusabi. Ta võib seda anda ja ka advokatuuri seadus ei keela õigusabi osutamist pro bono ehk tasuta. Tegelikult see õigus on olemas ja tuntud Eesti õigusele. Õigusteenuse seaduse kontekstis küsimus, kas ta peab olema tasuta ja kolossaalsete riiklike vahenditega, siis mina leian, et see päris nii ei pea olema. Küll aga kui võtame Eestis positsiooni, et määratud kaitsja korral hüvitatakse õigusabi osutamine riiklike vahendite abil ja hiljem need nõutakse sisse või sissenõudmisest loobutakse, so iseenesest õige tee õigusabi osutamiseks. See ei pea olema tasuta ja ta ei ole ka enamuses välisriikides tasuta. Nt kriminaalmenetluses süüdimõistva kohtuotsuse puhul, kas peaks olema maksumaksja kulul õigusabi? Küll aga õigusabi peab olema kättesaadav ja kvaliteetne. Ja siit tuleb ka diskussiooni üks osa: õigusteenusele peab olema esitatud teatud kvaliteedikriteerium. Praegusel hetkel kvaliteet suhteliselt määratud menetlusõiguse kaudu, nii võib nt tsiviilmenetluses kohtunik advokatuurile teatada sellest, et advokaadi õigusteenus ei ole tasemel, kvaliteet on menetluses kontrollitav. Advokatuur avalik õigusliku juriidilise isikuna, millesse on küll koondatud eraõiguslikel alustel toimivad advokaadibürood, samal ajal täites siiski advokaatidena ka teatud avalikku funktsiooni, on täna allutatud kohustusele osutada õigusabi määratud kaitsjatena, aga miks mitte ka tsiviil- või haldusmenetluses. Kas selline õigusabi osutamine on tasustatud õiglaselt? Ei ole. Advokaadid seda kohustust täites (määratud kaitsjates osaledes, aga ka tsiviilvaidlustes)

kehtestatud ajapunkti hinnaga tegelikkuses täidavad teatud avalikku koormist ehk õigusabi pakkumist alla omahinna. Selline avalik koormis peaks olema reguleeritud seadusega. Niikaua kuni pole määratud kaitsjatele määratud konkurentsivõimelist hinda peaks olema avaliku koormise täitmine sätestatud seadusega. Ehk ka see on etteheide õigusteenuse seaduse eelnõule tänases majanduslikus situatsioonis. Teiselt poolt peab olema reguleeritud õigusabi ka pragmaatiliste kaalutlustega ehk mitte kõikidel juhtudel ei pea olema tagatud tasuta õigusabi. Nt kus juhtudel on vähene tähtsus kaebajale või hagejale. Meie bürool on näide, kus riik kulutas nimetamisväärsed vahendi 2-aastases protsessis, kus nõue oli 3000 kr.

Kokkuvõttes tahan tuua ka inimõiguste dimensiooni sisse- pole tegemist inimõigusega õigusabile, vaid on tegemist teatud garantiiga, mis tuleneb isiku õigusest juurdepääsule õigusemõistmisele, mis peab talle olema tagatud teatud viisil teatud kvaliteediga.

4. Avo Üprus

Esimene mõte, mis tekkis, on Tln Linnavolikogus arutluses olev asi. Savisaar on lubanud 500 kr maksta igale pensionärile, ja volikogu sotsiaalkomisjon vaidleb selle üle, kas selleks peab iga soovija esitama avalduse ja kõik muud andmed või oleks seda võimalik anda ilma eelneva bürokraatiata, aparatuuri paisutamisetä, lisaväljaminekuteta.

Sama küsimus tekib mul ka õigusabi juures. Kas on tingimata möödapääsmatu, et tasuta või riigi poolt tasutud Õigusabi peab inimene, kelle õigusi on kahjustatud, taotlema või on iseenesest mõistetav, et riik sätestab teatud tingimused, mille puhul seda abi osutatakse iseenesest mõistetavalt. Eriti, kui mõtlen kuriteoohvritele, kel enamasti protsessis eelkõige tahaplaanile jääv roll või tunnistaja roll. See on kahetsusväärne, et nad jäävad enamasti õigusabist ilma nii protsessi eel kui protsessi ajal. Kui abi osutajate ring on seadusega küllalt kitsaks tehtud ja määratletud isegi enam kui abi sisu, siis tekib küsimus, kas üleüldse ohvritele on võimalik seda abi tagada. Näib, et ühingute ja organisatsioonide ja kolmanda sektori poolt osutatava abi võimalus, nii nagu ka kohtus esindamise võimalus on selle seadusega välistatud. Kui see nii on, siis seda enam ja enam hakkab määrama kaks asja, esiteks: kvalifikatsiooniga abi osutajate suhteline väheesus teiste riikidega võrreldes ja teiseks raha, mida ei piisa. Minu kogemused klientidega v. isikutega, kellega töökohustused Kokku viivad ehk siis, kuriteoohvrid v. inimesed, kelle õigusi on kahjustatud, näitavad, et enamus nendest pole võimelised endale õigusabi ostma. Ja kui nad ei ole seda võimelised ostma, siis nende kahjustatus süveneb ja nende sügav kahjustatus ja pettumus riigis omakorda soodustab niisugust kahjustatuse ringkäiku. Seega tuleks ka mitte ainult inimlikult, vaid puht pragmaatiliselt vaadates, reguleerida neile abi osutamine, mis ehk osutub pikemas perspektiivis odavamaks kui selle abi osutamise edasilükkamine või selle abi müümine. Küsimus on ka kõikvõimalike kompensatsioonide taotlemise kord, mis ääretult keeruline, ääretult võõrandunud inimesest enesest ja kui mõtleme ohvriabi seadust selle kompensatsioonide õigusliku aluse andjana, siis see grupp, kellele seadus üldse mingeid kompensatsioone tagab, on ääretult väike, kui õigesti

mäletan siis on alla 100 isiku tänaseks kompensatsiooni saanud. Samas ei hakka rääkima, kui palju on kuriteo või vägivalda ohvreid Eestis on – te teate seda minust paremini. Selle grupi piiramine ka moraalsete nõuetega (nagu seaduses on) on küsitav ja minu arust pole kooskõlas üldiste inimõigustega. Paljud minu kliendid ei tea üldse, millised on nende õigused (ükskõik kas räägime sotsiaalsetest, poliitilistest, majanduslikest õigustest või nende õigused protsessi käigus.) See paneb küsima, kas meie kodanikuõpetuse programmid ja õpikud on hetkel parimad, kas see, mida õpetame koolis, ei ole mõnevõrra juba ajast maas ja koha järgmisena küsiksin, kust omandaksid oma teadmised oma õiguste osas inimesed, kes koolis ei jõuagi nii kaugele, et nad kodanikuõpetust õppima hakkaksid (iga aasta langeb tuhatkond õpilast välja ilma põhikooli lõpetamata ja nad ei saa kunagi piisavalt pädevaks, et orienteeruda riigis, kus neil tuleb elada).

5. Kaido Kolk

Eesti Patsientide Nõukoda erineb Eesti patsientide esindusühingust selle poolest, et meie tegevus ei ole patsientide esindamine. Patsientide esindusühing saab riigilt miljoneid patsientide esindamiseks, meie selle kutsetegevusega ei tegele, me oleme ühiskondlikel alustel. Teiseks on meie eesmärgiks ravi- ja hooldusteenuste tarbijatele Põhiseadusega ja muude õigusaktidega sätestatud õiguste tagamine. Eesmärgi saavutamiseks oleme läbi viinud hulgaliselt ümarlaudu, seminare, koostanud pöördumisi. Oleme saavutanud ka teatud eesmärgid (haiglale sulgemise peatamise näol või mis puudutab ravimieelarvet, siis meil arst ei saa ravi määramisel lähtuda patsiendi tervislikust seisundist, vaid eelarvest, Leedus on olemas praktika, kus selline lähenemine on tunnustatud PS vastaseks). Nii et tegevus on mõnes mõttes vilja kandnud.

Mis on inimõigus, so teatud mõttes õigus avaliku riigivõimu vastu, õigus nõuda riigilt teatud kohustuste täitmist. Näitena, kas Eestis on tagatud kõigile PS kohased võrdsed võimalused riigi, seaduse kaitsmisel kohtusse pöördumisele, võin tuua meedia kaudu kõigile tuttava Marge Valdmanni näite.

Näeme, et vaatamata sellele, et ta on jäetud ravist ilma riigi poolt, on riik palganud tema vastu kohtuvaidluse riigi tippadvokaadibüroo (kindlasti ühe kallima, kvaliteetsema), samas näeme, et me ei saa rääkida siin võrdsetest võimalusest patsiendi suhtes, kuna tegemist väga ebavõrdsete pooltega kohtus. See on üks näide, kus põhiseaduslikud õigused ei ole tagatud. / Ma ei taha laskuda sisulisse vaidlusse, kas tal on õigus just seda ravimit saada. Pööraksin tähelepanu protsessile./

Õigusteenus on täna kujunenud lukskaubaks. Selge see, et turumajanduslikus ühiskonnas pole juristi või advokaadi asi ilma rahata kedagi teenindada või allahindlust teha. Probleem on rohkem sotsiaalne kui õiguslik. Küsimus taandub sellele, et kõik, kes õigusteenust ettevõtjana pakuvad, neid koheldakse riigi poolt võrdsetena, peavad võrdsetele alustel riigile makse maksma ja tõepoolest neil puudub igasugune alus omalt poolt doteerida õigusabi vajajaid, kel endal puuduvad selleks vahendid. Omalt poolt pööraks tähelepanu, et küsimus on rahva õigushariduses. Lihtsaid

asju saaks enam selgitada ja tuleks vältida just kohtulikke vaidlusi. Kohus peaks jääma viimaseks võimaluseks õigusprobleemide lahendamisel. Harimisega saaks palju probleeme lahendada. Elu on tõepoolest muutunud väga juriidiliseks.

Meie ühiskonnas palju "tulekahju kustutamist". Vaidlused tuleks võimalikult eos elimineerida. Ettepanekud tervishoiu valdkonnas: kaaluda kohtuvälise institutsiooni loomist tervishoius (nagu töövaidluskomisjon, mis küllaltki efektiivne) Kohtuvaidlusi tuleks välistada niipalju kui võimalik.

6. Merle Haruoja

Kümne aasta jooksul on meie riigis areng olnud, kuid mitte kõigis valdkondades. Õigusnõustamine Eestis on valdkond, kus lahendusi on tihti püütud otsida välisabi kaudu. Sellealane haridus on väga lünklik.

Õppekavas: ühiskonnaõpetus. Uuringud on näidanud, et see on kõige kehvemini ettevalmistatud tund.

Õiguslikke probleeme tuleks ennetada, vajalik on kohtueelne nõustamine. Inimene ei peaks tingimata minema kohtusse, vaid süsteem peaks olema selline, mis tagaks õigused ilma kohtuta.

Kõige kurvemad on need lootusetud kaasused, kus inimesed on õigusemõistmise ohvrid. Nende lootusetute kaasuste arv on minu arvates küll aastatega tõusnud. Need on juhtumid, kus "inimese ainuke häda on see, et ta elab". Siin ei saa sageli vahet teha, kas see on tsiviil- haldus- või kriminaalvaidlus, kuna sageli hõlmab probleem väga erinevaid valdkondi.

Ka teistes riikides on õigusabi tasuta kättesaadav. Nii peaks see olema vähemalt nt. lastega seotud juhtumitel. Eesti riik pole sellele tahtnud tähelepanu pöörata (st abile nn *vulnerable* ühiskonna grupile), see on aga riigi kohustus. Seda sätestab ka nt ÜRO Lapseõiguste Konventsioon. Selle rakendamine on meie igapäevane töö. Inimesed, kes minu poolel pöördunud rahvusvahelise õiguse probleemidega, kes tahavad pöörduda rahvusvaheliste institutsioonide poole – ka seal tuleb inimesele anda erapooletut nõu. Erapooletu nõu on selline, mida advokaat anda ei saa. Aga nt meil on võimalus anda inimesele objektiivset nõu ja palju odavamalt kui nt õigusbüroode kaudu, kel käibemaksud ja muud maksud peal. Nendel organisatsioonidel, kes siinamaani end tõestanud, oleks mõistlik jätkata. Tuleks arvestada olukorda, mis Eestis on, sest advokaadid kallid ja maksumaksja ei jõua seda kõike kinni maksta.

7. Ingeri Luik

Ülevaade 28.01.2002 EÕK poolt korraldatud ümarlauast "Õigusteenuse seaduse eelnõu ümarlaud".

Paar sõna ürituse taustast.

SA-I Eesti Õiguskeskus on projekt, mille eesmärgiks võimaluse loomine kodanikele ja kodanikeühendustele seadusloomeprotsessis osalemiseks. Selle reaalne väljendus on seadusloomefoorum Themis- internetilehekülg, kus inimesed saavad ühiskondlikult olulisi eelnõusid kommenteerida. Meie võtame ettepanekud/ arvamused kokku ja saadame ministeeriumitele või

riigikogu komisjonile, kes seaduseelnõu ette valmistas. Samas ei ole me ainult passiivses rollis, vaid korraldame ka ümarlaudu ning tegime seda ka õigusteenuse seaduse eelnõu teemal. Ümarlual leiti:

- Eelnõu näol on tegemist süsteemi ülereguleerimisega (mitte ainult Riigi õigusabi, vaid seaduseelnõu kui tervik)
- Õigusnõustajate institutsiooni loomise näol on tegemist advokatuuri dubleerimisega
- Riigi õigusabi: õigusabi kättesaadavus ei ole tagatud, kuna selle andmisest keeldumise alused ei ole põhjalikult läbi mõeldud ning kui eesmärgiks on olnud õigusabi odavus, siis selle eelnõuga läheb kättesaadavus raskemaks.

Õiguskantsler Allar Jõks käsitles oma ettekandes peamiselt Riigi õigusabi ja tõi välja selle, et inimesed ei tea oma õigusi, ning seetõttu ei ole õigusabi kättesaadav. Teiseks, et õigusabi peab saama kindlasti ainult see isik, kes seda vajab ja selle taotlemise kord tuleks põhjalikult läbi mõelda (kahtlev seisukoht selles osas, kas kohus peaks seda otsustama).

Ümarlual leiti, et Õigusteenuse seaduse eelnõus ettenähtud õigusabi taotlemise kord eeldaks nagu juba iseenesest omakorda õigusabi (keeruline). Protokoll ümarlauast on üleval SA Eesti Õiguskeskus kodulehel.

8. Virgo Saarmets

Nagu näha, pole õigusteenuse seaduse eelnõu kuhugi liikunud. Ühes mõttes on see halb, teisest küljest on ühiskonnas järelilikult niipalju erinevaid seisukohti, mis ei ole kuigi hästi omavahel ühitatavad.

Räägin ideoloogiast eelnõu taga, miks selline eelnõu.

Õigus õigusabile või õigus riigi abile, mis väljendub õigusabi vormis, on tegelikult PS-st tulenev sotsiaalne põhiõigus. Sotsiaalsed põhiõigused on oma laadilt sellised, et riik peab sisse seadma teatud korra, teatud menetluse, see nõuab riigi aktiivset tegutsemist. Teiselt poolt on tegemist vahendite ümberjaotamisega. Mida laiemalt tagame võimalust saada riigi abi puuduse korral, seda rohkem peame teiselt poolt panema sinna avalikke vahendeid.

Kui tõsine võiks probleem olla, kui paljud inimesed õigusabi vajavad?

/Koopiad Konj. Inst-i perede majandusliku olukorra. uuring/

Probleem ei alga niivõrd õigusabi kättesaadavusest, vaid ÕIGUSINFORMATSIOONI kättesaadavusest. Teabe olemasolu – millised regulatsioonid parajasti kehtivad, millised ametiasutused milliseid toiminguid teevad – see jääb inimesel praegu “hämäraks”. Riigikogu menetluses praegu “Märgukirjadele ja selgitustaotlustele vastamise seaduse eelnõu”, see seisab peaaegu 2 a. Seal olemas paragrahv, mille kohaselt kõik valitsusasutused, valla- ja linna ametiasutused kohustatud 4h nädalas andma tasuta õigusabi inimesele selles osas, mida nende asutus teeb. Sinna ei saa minna oma konkreetse kaasusega, vaid küsimus just selles, et info selle kohta, mida mingi asutus teeb, kuhu peaks viima paberid, millised dokumendid jne. Praeguse kiire seadusloome juures on jäänud

tagasihoidlikuks kodanike teavitamise pool. Seda on üritatud teha (nt see Õiguskeskuse algatus väga hea!), aga võibolla on ka infot liiga palju. Võibolla antakse infot kõige kohta, aga jäetakse välja toomata need, mis ühiskonnale kõige rohkem valulised. Nt ETA uudistes koguaeg menetluse info jne, infot on, aga seda raske otsida tavainimene ei oskagi, ei jõuagi. See peaks talle rohkem kõrvu jääma. Ja muidugi algab see koolist. Inimõiguste osas kooliprogramm üsna oluline. See annab lapsele suundumise, et ta hiljem teadvustab, et sellised asjad olemas, et ta peaks neid kuskilt otsima. Enda keskkooli ajast - ega eriti juttu ei olnud....

IV diskussioon

Küsimus M. Oviir: Rääksime kahest eelnõust: õigusteenuse eelnõu ja märgukirjadele vastamine. Ütlesid, et siin on olemas väga konkreetsed vastuolud, miks nad on seisnud. Kas sa loetleksid need ära? Miks need eelnõud seisavad?

Vastus V. Saaremets:

Märgukirjad: KOV-ide vastumeelsus, neile tuleb lisatööd ja nõuavad selleks lisaraha. Ehkki iseenda tegevuse kohta kellelgi info andmine peaks käima palga juurde ja see oleks mõistlik.

Õigusteenuse eelnõu: Õiguskomisjon pole seisukohta võtnud. Raske öelda, miks nad ei ole seda eriti aktiivselt menetlenud.

Muud vastuolud, mida eelnõude puhul välja toodud:

Õiguskomisjon saatis eelnõu 11-le institutsioonile.

Põhiküsimus:

- kes peaks osutama õigusabi?
- Kellel peaks õigusabi osutama (millistes asjades)?
- Kes peaks otsustama õigusabi andmise?
- Kuidas see otsustamine toimub? (kriteeriumid?)

Hr. Oviir mainis Soome süsteemi (õiguskliinik). Ühes varasemas õigusteenuse seaduse eelnõu puhul oli arutlusel riiklike õigusnõuandlate süsteem, aga ei läinud sisse, kuna seda peljati liiga kalliks. Praeguse eelnõu tegemisel oli aega vähe, mistõttu põhimõttelisi muudatusi (õiguskliinikud) ei hakatud siin ette nägema. See võimalus oleks olemas, aga see tekitab probleeme. Kui ühel pool tegutseb advokaat, kellel suur kogemus, koolitus on olnud üsna põhjanev ja kui teiselt poolt riik annab õigusabi kasvõi läbi vahetult ülikooli lõpetanud juristide, kellel on niigi tööd küllalt, siis ega nad võrdsed ei ole. Eelnõu dokumentides on ka välja toodud seda, et 2 poolt ka praegu - õigusnõustajad ja teiselt poolt advokaadid – et juba see tekitab neis küsimusi, kas on võrdse relvastuse põhimõte. Kas õigusnõustaja on ikkagi odavam ja natuke vähem kvalifitseeritud kui advokaat, st kui sul on raha, siis sa võtad advokaadi ja kui sul ei ole raha, siis sa võtab õigusnõustaja? Minul on see küsimus, sest see dilemma jääb. Isiklikult arvan, et advokatuuri põhjal oleks võimalik teha selline üks terviklik süsteem. Sest mida Juristide Liit ja palju õigusbürood eelnõule ette heidavad, on just õigusnõustajate põhjalik või nende meelest liigne regulatsioon. Sisuliselt on nõuded samad, mis advokaadile.

Ja kui nüüd riik ütleb, et ma annan Sulle õigusabi, siis ta peab ka tagama, et see abi oleks kvaliteetne ehk seadma sisse järelevalve. Praegu annab riik õigusabi ainult läbi advokatuuri, sest advokatuuri puhul on praegu olemas järelevalvemehhanism. Õigusnõustajate puhul saab järelevalve olla ainult reaktsiooniline ehk ainult kohtu poolt, kui ei tunne asja.

Oviir: Ei-ei. Sama õiguslik seisund, täpselt samad kvalifikatsioonitingimused, samad õigused. Mõni on tulnud ka advokatuurist sinna, ma küsin, mis te lähete. Ta ütleb, mul on oma kindel seisund, ma ei viitsi rabada niipalju jne. Nii nagu paljud inimesed tulevad ära erasfäärist riigi sfääri. Aga avaliku õiguse funktsiooni täidavad mõlemad, eksaminõuded on mõlemal. Ja inimene võib lõpuks ikka otsustada, kumma poole ta tahab minna

Alvin:

Soome näite puhul me rääkisimegi riigi poolt osutatavast õigusabist. Riik tagab selle, riik tagab kvalifikatsiooni, arengu jne. Rääkisime praegu sellest, et neil on olemas ka eraõiguslikud õigusnõustajad, kes tegutsevad läbi õigusbüroode ja nende teadmiste kui kvalifikatsiooni, sh. juriidilise hariduse üle puudub kontroll.

See kujuneb kolmeks eraldi seaduseks, mis tegelikkuses kõik ongi eraldi autonoomsed. St õigusteenuse seadus, õigusnõustajaid puudutav seadus ja Riigi õigusabi seadus ehk kord, kuidas osutada Riigi õigusabi. See on võimalik lõpuni vaielda, meil on probleem ainult selles, **kellele** seda osutatakse (kas ohver saab? – täna ohver ei saa Õigusteenuse seaduse eelnõu järgi; kas patsient saab? – patsient ei saa selle Õigusteenuse eelnõu järgi, kui ta ei ole menetluses; kas tavaline õigusnõustamine kohapeal, nt vallas – kas ta saab õigusabi – ta ei saa selle õigusteenuse eelnõu järgi. Tekib küsimus, kellele langeks selle seaduse valdkond, ja KES osutab jne. Mis puudutab Õigusbüroosid, saaks lõpuni vaielda, kas on tegemist paralleelse advokaadiga, kas on tegemist omaette kontrollitava õigusbüroode süsteemiga, kellel ei ole õigust osutada midagi muud peale õigusteenuse. See on tema sõltumatuse garantii, kliendi lojaalsuse garantii. Või on selle kõrval olemas õigusabi osutavad institutsioonid, kellel ei ole spetsiifilist õigusteenust õigus osutada (osaleda menetluses, esindada kolmandat isikut jne) kuid keda ka ei kaitsta riiklike. Garantiidega, milleks on konfidentsiaalsuskohustus, õigus olla mittevõrdsustatud oma kliendiga (ei tohi samastuda oma kliendiga) jpm kliendi huvisid protsessi tasakaalustamiseks mõeldud põhimõtteid. Kolmas oleks õigusteenuse seadus, mille välja töötamine peaks jääma ainult prof-de kätte. See on küsimus, mis on õigusteenus, talle esitatavad nõuded ja spetsiifilised õigusteenuse vormid (esindamine, kliendi varade haldamine jne - kes on õigusteenust pädev osutama ja millal ja miks mitte ka see sama kohustus osutada avalikku koormist (kuna advokaat teatavasti on avalik õiguslik juriidiline isik, kellele peale pandud teatud kohustused), reguleerida see kohustus seaduse tasemel ehk kohustus osutada õigusabi teatud juhtudel alla omahinna. Kui see on seaduse tasemel, siis oleme liikumas õigusriigi suunas.

Ilvest:

Eelmine kõneleja selgitas, miks seaduse vastuvõtmine niikaua viibib. Olen vastupidistel seisukohtadel advokatuuriga. Leian, et advokatuur *lobby* on siiani olnud see, mis on takistanud õigusteenuse seaduse vastuvõtmist.

Tegelikult tuleb üks lahti teha- inimesele ei ole vaja teada, kas ta õigusabi osutaja on sõltumatu või konfidentsiaalne vm ta tahab lihtsalt nõu saada. Kontrollimehhanismid jne on ilus jutt, mida on räägitud 10 aastat. Tegelikult peaks õigusabi olema õiguslane informatsioon, mida on võimelised osutama väga paljud inimesed. Iga kõrgharidusega jurist on võimeline üles otsima seaduse ja ütleva, vaata sealt. Seda õigusabi tasandit pole keegi käsitletud, see peaks ka olemas olema. Kuidas me teda nimetame, kas advokatuuriks v õigusbürooks, minule kohtunikuna ükskõik, peaasi, et ta inimesele nõu annab. Selge see, et tuleb mängu igavene vaidlus telgede vahel: üks asi on kontrollitud süsteem (eeldame, et see üldjuhul on parem) ja teine asi see, mis juhtub siis, kui abi kvaliteet kehv, kes vastutab? Jäämegi vaidlema ka järgmised 20 a selle üle ja me ei saagi tulemust, kus need 2 asja kooskõlas. Ongi selge, et mida odavam kaup, seda suurem risk. Sellega tuleb leppida ja selline seadus tulebki teha. Niipalju, kui raha on, niipalju käime välja, aga mitte ei loo monopoli, nagu see seadus praegu teeb. Ainult advokaadid (nüüd on vaevaga saadud sisse mingid õigusnõustajad, nüüd on küsimus, kes need on, kuidas neid kontrollida jne) Ma ei pea seda absoluutselt vajalikuks. Tõepoolest võibolla mõnes üksikus kohas, väga kõrgete vaidluste puhul, võime panna mingi lati, aga üldiselt peaks kõik need kes soovivad tööd teha – palun, tulge ja tehke. Kolmas sektor soovib? Palun. Mis te küsite sellest kvaliteedist, inimene saab midagi ikka kätte. On arusaamatu, miks Eestis omavalitsused ja valitsusasutused ei anna isikutele õigusabi just sellisel moel. Asjad elementaarsed, lihtsad. Tegelikult vaidleme 10 a selle üle, kuidas panna asi niimoodi paika, et selleni pääseb ainult kitsas ring inimesi. Ja siis hakkame hinda tõstma. See on normaalne kapitalistlikus ühiskonnas. Aga inimesed peavad arusaama, millest selline käitumine tuleneb – tahtmisest luua monopol.

Kust inimesed saavad teadmisi? Vanasti said koolist. Kõigepealt peaks seda kõike tegema õpetajad. Ja sellepärast peaks õpetajaid õpetama, kuidas seda õpetada. Selleks tuleb õpetajate õpetajaid õpetada. Aga meie tänased õpetajad teavad õigusest hinde järgi miinus kaks. Sellepärast, et neile pole omal ajal õpetatud ja nad ei oska õpetada. Meil on ajakirjandus. Annab suurepäraselt edasi väärinformatsiooni ja seda päevast päeva. Kiiresti vaja müüa, panna pealkiri /"Politsei vahistas sarimõrvar Ustimenko. Kui kohus ta õigeks mõistab, mis siis saab?/ Toimetajad panevad pealkirju täiesti suvaliselt. Ajakirjandus ei saa orienteeruda juriidilistes nüanssides, aga siis tuleb kuskilt küsida. /Röövimine vs vargus; kui kodanikule päevast päeva sellist infot paisata, siis ta hakkabki uskuma, et pott on pann/

Aavo Üpruse küsimus, kus saavad õiguslaseid teadmisi need, kes enne langevad koolist välja, kui õppeaine programmi tuleb? Nad ei saagi. Küsimus pole, kust nad saavad, vaid selles, et need inimesed tuleb panna koolis käima. (muidu peame tegema uue kooli nendele, kes koolis ei käi jne jne; lõpuks läheb see toru välja vanglasse ja seal saavad tingimata oma teadmised kätte, oma õigused). Probleem nii kaua veninud, et tuleb ära otsustada, mis seadusega saab. Ja ei tohi piirata nende inimeste ringi, kes seda õigusabi saavad osutada. Kogu küsimus on rahakotis – nii palju kui on, peab võtma. Loeme olemasoleva raha kokku ja sellest lähtudes teeme

seaduse, mis minu arust peaks põhimõtteliselt olemas teistmoodi üles ehitatud.

1. Peaks olema väga väike õigusabi vormide hulk, kus nõutakse kõrgeimat kvalifikatsiooni (advokaadid).

9. Välja tuua kriteeriumid, mille alusel isikul tekib õigus tasuta õigusabile.

Saarmets: Kas Teie näete, et see väga vaba õigus õigusabi anda peaks laieneme ka nendele juhtumitele, kus praegu osutatakse tasuta abi riigi tellimisel nendele isikutele, kellel ei ole piisavalt vahendeid? Või see on ainult see, et riigi poolset õigusabi osutab ikka advokatuur ja ülejäänud - tehke mis tahate...

Ilvest:

Õnnetus selles, et nagu teie andmed näitasid, nende isikute arv, kes ei jõua õigusabi eest maksta, kasvab. Oleks normaalne, kui riik osutaks sellist abi 10-15%le elanikkonnast. See on isegi väga suur protsent. Nagu need andmed siin näitavad, on neid abivajajaid varsti 25 – 30- 50%. On selge, et ükski riik ei kannata seda välja. Järelikult peame tegema selle värava natuke avaramaks. Ja loomulikult peab mõnedes kohtades (nt. kriminaalõiguses) olema riigi poolt määratud kaitsja ja riigi poolt tagatud kvaliteet.

Siin ei tule neid punkte panna niimoodi nagu praegu, et riik eraldab teatud aastaks teatud rahasumma ja advokatuur teatab septembris, et selle aasta raha on otsas ja enam õigusabi ei osuta. Turumajanduslikult õige nõudmine, kuid kui seadusega sätestame, et keegi teine seda osutada ei saa, siis tekitame väljapressimise allika. On vaja luua riigi advokatuur (ükskõik, kuidas seda nimetada, nt riigiõiguslaste ühing). Eestis on küll ja küll inimesi, kes on nõus tegema seda palgatöö alusel (kuupalk). Siis hakkab ka advokatuur samamoodi tegema.

Saaremets: Kas riigi õigusabisüsteemis peaks olema ainult advokaadid või võib suvaline inimene seda osutada? Milline on riigi õigustus, kui me ütleme, et sulle määrame advokaadi aga sulle nt elektrooniku?

Ilvest: kriteerium peaks olema nii nagu siin veel 5 a tagasi olid kriminaalmenetluse sätted: õigusabi võis osutada advokaat või isik, kellel juriidiline kõrgharidus ja ka tõepoolest elektroonika insener vms uurija ja prokuröri ja kohtu loal. St isik, kes teostas teatud toiminguid, võis määrata esindaja või kaitsja ja vastutas ka selles eest, et määrataval oleks teadmised olemas. Oli ka pahandusi, aga neid oli 10-20 aastat, mitte rohkem. Aga ka advokaatuuri liikmetega tuleb ükskuid probleeme ette. Aga kriteeriumiks võiks olla, et isik peab olema Eestis praktiseerinud jurist. Kui paneme kuskilt maalt mingi lati vahele, nt apellatsioonikohtu tasemel, siis läheb väga kalliks, kui Riigikohtu tasemel, siis pole päris õige tagatis. Aga ütleme nt ikkagi apellatsioonikohtu tasemel. Kui siis isik tahab edasi kaevata ja kui pole vara, siis riik paneb advokaadi ka välja. Näiteks. Aga algusest peale, kui isikul pole muud vaja, kui teavet, kuhu pöörduda, siis seda võib teha igaüks, kes tunneb, et ta oskab või sobib. Esimese astme kohtus (kus on raudselt tagatud II astme poole pöördumine), miks ei võiks juristi haridusega isik abi anda. Apellatsioonikohtu tasemel võiks see siis olla advokaat ja seal kõrval ka

õigusnõustaja, kelle riik ka ära litsentseerib: konkurents! Monopol: ET, EE jne, advokatuur on praegu samaväärne.

Saaremets: aga sellisel juhul ei saa riik määrata kedagi, ei ole ju võrdsed õigused- lõpetanu, kel puuduvad kogemused ja vandeadvokaat. See saab olla ainult nii, et isik ise tahab, et konkreetne isik teda esindab, aga MÄÄRATA sellist ei saa. Riigil on raske õigustada, miks ta ei määra vandeadvokaati.

Ilvest: vandeadvokaatide tase on tänasel päeval nii ebaühtlane.

Saaremets: Juristide Liit ja MTÜ-d taotlevad, et kõik, kes on juriidilise haridusega võiksid osutada õigusabi. Aga inimesel puudub teave, millised on konkreetse isiku varasemad kogemused, ta ei saa inimesele ette visata listi, et vali sealt endale õigusabi osutaja. Riik peab olema kindel, et nimekirjas olevad inimesed on kvalifitseeritud.

Ilvest: tuleb läbi viia mingisugune eksam mingisuguse komisjoni ees, selline elementaarne asi kokku panna. Ja ära litsentseerida.

Saaremets: Litsentseerimine ei kõlba, kuna seda peaks iga 5 a järel uuendama, kuskilt peab tulema raha järelevalvesüsteemi ülalpidamiseks.

Ilvest: Nt Ain Seppik: on olnud uurija, prokurör, I astme kohtunik, ENSV Ülemkohtu liige, uurimisbüroo direktor, politsei ameti peadirektor, siseminister. Tema ei saaks selle seaduse järgi õigusabi osutada. Ei taha Advokatuuri astuda. Aga õigusabi oleks nõus osutama. Ja miks ta ei võiks? See on drastiline näide, aga siiski on kümmekond tublit inimest, kes oleks nõus ja võimelised õigusabi osutama, kuid praegune seaduseelnõu seda ei võimalda (advokaadid ei taha nad olla).

Ütlesin, et ma pole väga tuttav eelnõuga, aga tundub, et varest otsast on pihta hakatud. Ühe või teise nime all on seda menetletud juba kümmekond aastat. Kui teeme selle kolmeks, hakkame uuesti otsast peale, teeme veel 10 aastat ... Tuleb leida selge lahendus.

Minu pakutud lahendus: ring ajada laiaks, privilegeeritud õigusabiring väga kitsaks (kus riigil kohustus panna välja tipp).

Saaremets: MTÜ-de poolt õigusteenuse osutamine. See on üks suuremaid vastuolusid. Sest see eelnõu keelab ära õigusteenuse pakkumise nendel isikutel, kes pole õigusnõustajad või advokaadid

Lihtsalt omakasupüüdmatut õigusabi võiks lasta MTÜ-del osutada. Kuid eelnõu keelab selle ära seetõttu, et on oht, et formaalselt MTÜ sildi all hakataks tegeleme ettevõtlusega.

Kui on võimalik see kuidagi määratleda, võiks kodanikeühendustele delegeerida avalikes huvides teenuse osutamise õiguse. Eelkõige teabe levitamise õigus.

M. Oviir: Õigusabi tagamine on riigi funktsioon, avalik õiguslik kohustus. Nii nagu riik peab tagama politsei töö, kohtute töö, peab ta ka tagama õigusabi. Riik vastutab teatud piirides **kvaliteedi eest**. Muidu kaevatakse ebakvaliteete abi tagajärjel tekkinud kahjude peale. Kuhugi tuleb kvaliteedi tagamisel see vahe tõmmata. Riigi poolt osutatava õigusabi kvaliteedi eest vastutab riik.

Riigi kohustus ei saa piirduda Riigi Teatajas seaduse avaldamisega. Riik peaks viima seaduslase info kõigi kanalite kaudu tavakodanikeni. 10 aastaga regulatsioon muutunud, kõik muutunud. Kuivõrd on tavakodanik saanud juriidilisi teadmisi koolis. Õige on nt, et riik toetaks õiguslast ajakirja.

Probleem on ka omavalitsuste küsimus: ebakompetentsed inimesed, nad ei suuda anda isegi esmast infot. Seega: KOV-i ametnike koolitus ja märgukirjaseaduse vastuvõtmine. Pihta tuleks hakata väikestest asjadest, mida saab teha KOHE ja ODAVALT.

Kolk:

Palju probleeme tuleneb teadmatusest. Riiklik õiguspropaganda talitus. Vaja on riikliku institutsioon, kes tutvustaks seadusi (mida tuleb nagu saekaatri laudu ☺)

Alvin: Advokatuur on seaduse eelnõu poolt, pigem on siin mängus juristide *lobby*, kes ei kuulu advokatuuri. Advokatuuriseadus on vastu võetud ja toimib. Meie oleme ainult huvitatud õigusteenuse definitsioonist.

Moderator: õigusteenuse eelnõu seisab poliitilise otsuse taga, erakondadel endil puudub seisukoht. Kas ümarlaual osalejad on nõus ühise sõnumiga: Õigusabi kättesaadavus ei ole praegu rahuldav. Erakonnad peaksid tegema poliitilise otsuse ja õigusteenust puudutava seaduse vastu võtma.

Saaremets: Ja abi peaks jõudma nendeni, kes seda tõeliselt vajavad

Alvin: seoses ohvriabiga: seadustes peaks ette nähtama kannatanu õigusabi tagamine riigi vahenditest, kui ta ise seda ei suuda tasuda.

Ümarlaua seisukoht:

Õigusabi kättesaadavus Eestis ei ole aastatega paranenud, pigem vastupidi. Õigusabi küsimused vajavad kiiret reguleerimist, Eesti vajab tugevat ja toimivat õigusabisüsteemi.

Seadustes peaks ette nähtama kannatanu õigusabi tagamine riigi vahenditest, kui ta ise seda ei suuda tasuda

Riigi kohustus ei saa piirduda ainult seaduste loomisega, vaid info tuleb kõiki kanaleid kasutades inimesteni viia.

Ettepanekud:

- Tuleks kaaluda erinevate kohtuväliste institutsioonide loomist vaidluste kohtuvälisteks lahendamisteks.
- Esmast infot peaksid andma ka kohalikud omavalitsused, selleks on vajalik ametnike koolitamine.

